

ΓΟΤΕΠ

Издавачка куќа Готен
Пролет 25, Скопје
contact@gotenpublishing.com
www.gotenpublishing.com

За издавачот: Билјана Ставрова Алаѓозовска

Уредник: Роберт Алаѓозовски

Наслов на оригиналот: Wie der Soldat das Grammophon repariert by Saša Stanišić

© 2006 by Luchterhand Literaturverlag, München
a division of Verlagsgruppe Random House GmbH, München, Germany.

Превод од германски јазик: Ива Фиданчева

© фондација С.Фишер во име на Традуки

Лектура: Дејан Василевски

Графичко уредување и дизајн: КАПКА дизајн

Печати: Арт и арт студио Батев, Визбегово, Скопје

Тираж: 800 примероци

Издавањето на ова дело беше поддржано од ТРАДУКИ, литературна мрежа на која припаѓаат Сојузното министерство за Европа, интеграции и надворешни работи на Република Австрија, Министерството за надворешни работи на Сојузна Република Германија, швајцарската фондација за култура ПроХелветија, Кабинетот на сојузниот канцелар на Република Австрија, КултурКонттакт Австрија, Гете Институтот, Агенцијата за книги на Словенија ЈАК, Министерството за култура на Република Хрватска, Ресорот за култура на владата на кнежевство Лихтенштајн, фондацијата за култура на Лихтенштајн, Министерството за култура на Албанија, Министерството за култура и информирање на Република Србија и фондацијата С. Фишер.

traduki ^T

СIP - Каталогизација во публикација;
Национална и универзитетска библиотека
„Св. Климент Охридски“, Скопје

821.112.2-31
821.163.4(497.6)-31

СТАНИШИЌ, Саша

Како војникот го поправа грамофонот / Саша Станишиќ;
превод од германски јазик: Ива Фиданчева - Скопје : Готен,
2015. - 370 стр. ; 17 см. - (Contemporanea)

ISBN 978-608-4625-48-3
COBISS.MK-ID 98453770

Саша Станишиќ КАКО ВОЈНИКОТ ГО ПОПРАВА ГРАМОФОНОТ

Превод од германски јазик:
Ива Фиданчева

ГОТЕН
Скопје 2015

Колку е потребно за да застане срцето на сто метри, колку тежи еден пајакков живот, зошто мојот тажник пишува на свирепата река и што не може да направи како волшебник дури ни другарот шеф на недовршеното

Дедо Славко ми ја измери главата со конопот на баба за сушење алишта, добив волшебничка шапка, шилеста волшебничка шапка од картон, а дедо Славко рече: јас всушност сум премлад за ваква глупост, а ти веќе престар.

Добив волшебничка шапка со жолти и сини ѕвезди, со жолти и сини комети зад нив, освен тоа исечкав и срп месечина и две триаголни ракети, едната ја управуваше Гагарин, другата дедо Славко.

Дедо, со оваа шапка не излегувам од дома!

И се надевам дека нема да излезеш!

Утрото на денот кога вечерта почина дедо Славко од една гранка ми изделка волшебно стапче и рече: во шапката и во стапчето се крие волшебна моќ, ако ја носиш шапката и замавнеш со стапчето ќе бидеш најмоќниот волшебник на

неврзаната земја кој може да им придава способности на нештата маѓепсувајќи ги. Ќе можеш да направиш многу револуции, сè додека е соодветно со идеите на Тито и се во согласност со статутите на Сојузот на комунистите на Југославија.

Се сомневав во магијата, ама не се сомневав во дедо ми. Највредниот дар е изумот, а најголемото богатство фантазијата. Запамети го тоа, Александар, рече дедо мртов сериозен, додека ми ја ставаше шапката, запамети го тоа и замислувај си го светот поубав. Ми го предаде стапчето и веќе не се сомневав во ништо.

Нормално е луѓето одвреме-навреме да се тажни поради покојните. Кај нас тоа се случува кога ќе се погодат недела, дожд, кафе и баба Катарина. Тогаш баба отпива од нејзината омилена шолја со напукната рачка, плаче и си приспомнува на сите мртви и на сите добри нешта што ги направиле пред да им се испречи смртта. Денеска на гости кај баба дојдоа семејството и пријателите, затоа што му правиме помен на дедо Славко, кој од пред два дена е привремено мртов, сè додека повторно не си ги пронајдам волшебното стапче и шапката.

Од моето семејство сè уште не се мртви мајка ми, татко ми и браќата на татко ми – чичко Бора и чичко Мики. Нена Фатима, мајката на мајка ми, сè уште добро се држи, нејзе мртви ѝ се само ушите и јазикот – глува е како топ, а нема како снег. И тетка Гордана сè уште не е мртва, таа му е жена на чичко Бора и е бремена. Тетка Гордана, рус остров во темнокосото море

на нашето семејство, сите ја викаат Тајфун, затоа што живее многу поживо од нормалните луѓе и трча осум пати побрзо, а зборува четиринаесет пати повозбудено. Дури и релацијата од веќе-школката до мијалникот ја минува во спринт, а на касата во продавница има пресметано сè, уште пред касиерката да стигне да ги отчука цените.

Сите дојдоа кај баба поради смртта на дедо Славко, ама зборуваат за животот во стомакот на тетка Тајфун. Никој не се сомнева дека тета ќе се породи најдоцна в недела, максимум в понеделник, неколку месеци порано, ама дека бебето ќе биде развиено како деветмесече. Предлагам бебето да го крстиме Брзи Гонзалес. Тетка Тајфун одмавнува со русите локни: Зарсемекексиканци? Кебидедевојченеглушец. Кесевикаема.

А Славко, додава чичко Бора тивко, Славко, ако биде момче.

Голема и сеприсутна е денеска љубовта кон дедо Славко, кај сите оние луѓе во црнина што пијат кафе кај баба Катарина и кришум гледаат на каучот, на кој седеше дедо ми кога Карл Луис во Токио го собори светскиот рекорд. Дедо почина за 9,86 секунди, неговото срце се натпреваруваше рамо до рамо со Карл Луис – срцето му застапа, а Карл продолжи да трча како нетокму. Дедо се задиша, а Карл ги дигна рацете во воздух и си го наметна американско знаме преку рамена.

Жалостените гости носат чоколадни бонбони и коцки шеќер, коњак и ракија. Сакаат да ја ублажат тагата на баба, а се опиваат за да ја компензираат сопствената. Машката тага мириса на колонска вода. Стои во групички во кујната и се опива. Женската тага седи со баба околу масата во дневната, предлага имиња за новиот живот во стомакот на тетка

Тајфун и дискутира кои се најздравите положби за спиење во првите месеци. Кога некој ќе го спомене името на дедо, жените сечат колач и си нудат една на друга од парчињата. Го засладуваат кафето и го мешаат со лажичиња што изгледаат како лажичиња од прибор за кукли.

Жените секогаш ги фалат колачите.

Прабаба Милева и прадедо Никола не се овде, затоа што нивниот син доаѓа кај нив во Велетово, затоа што треба да биде закопан во селото каде што бил роден. Каква врска има тоа едно со друго, не знам. Треба да смееш да бидеш мртов онаму каде што долго и со задоволство си престојувал додека си бил жив. Татко ми под нашиот подрум, кого го нарекува „ателјето“, и ретко кога го напушта, затрупан под неговите платна и четки. Баба, сеедно каде, главно таму да се и сосетките и да има кафе и чоколадни бонбони. Прадедо и прабаба под нивниот сливарник во Велетово. Каде престојуваше мајка ми многу и со задоволство?

Дедо Славко во најдобрите приказни или под бирото на Партијата. Можеби ќе издржам уште два дена без него, дотогаш сигурно ќе се појават моите реквизити.

Се радувам што повторно ќе ги видам прадедо ми и прабаба ми. Откако воопшто обрнувам внимание на тоа, не миришаат слатко и во просек имаат по сто педесет години. Сепак, најмалку се починати и најмногу живи од сите во семејството со исклучок на тетка Тајфун, ама таа не се брои, бидејќи не спаѓа во луѓе, туку во природни катастрофи и има пропелер во задникот. Така понекогаш вели чичко Бора и го бакнува грбот на својата природна катастрофа.

Чичко Бора има толку килограми, колку што имаат години прадедо ми и прабаба ми.

Во моето семејство сè уште не е мртва и баба Катарина, иако вечерта кога големото срце на дедо ми го фати најбрзата болест на светот, си го посака тоа, залелекувајќи: Сама, што ќе правам без тебе, не сакам сама, Славко, мој Славко, тешко мене!

Уште повеќе од смртта на дедо се плашев од големата тага на баба што се слизна на колена, сама, како ќе живеам сега сама! Дишев сè побрзо и сè потешко, а баба се удираше в гради и преколнуваше крај мртвите нозе на дедо и самата веќе да не биде жива. Баба беше толку слаба што ми се стори дека телото ќе ѝ се распадне на подот. На телевизија една висока жена скокна во песок и се израдува за тоа. Покриена со нозете на дедо, баба ги повикуваше соседите, му ја откопчаа кошулата, му се изместија очилата, устата му висеше искривена – а јас, како и секогаш кога не знаев што да правам понатаму, сечкав ситни нешта, уште повеќе ѕвезди за мојата волшебничка шапка. И покрај стравот и толку непосредно по една смрт видов дека падна порцеланското куче на баба од телевизорот и дека чиниите со коски од риба од вечерата сè уште стоеја на милјенцето на масата. Го слушав секој збор на соседите кои се моткаа лево-десно и успеав да разберам сè, и покрај липтањето и јачењето на баба. Таа го влечеше дедо за нозе, дедо се лизна нанавпред од каучот. Се скрив во аголот зад телевизорот. Ама и зад илјада телевизори немаше да можам да се скријам од изобличеното лице на баба, од искривеното

тело на дедо што паѓаше од каучот, ниту од мислата дека баба ми и дедо ми никогаш не изгледале погрдо отколку сега.

Со задоволство ќе ѝ ја ставев раката на грбот на баба што трепереше – кошулата ѝ беше мокра од пот – и ќе ѝ речев: Бабо, немој! Сè ќе биде добро! Па, дедо е во Партијата, а Партијата е во согласност со статутите на Сојузот на комунистите, само никако да си го најдам волшебното стапче. Сè ќе биде добро, бабо.

Ама сепак нејзиното тажно лудило ме занеми. Колку погласно се опираве, пуштете ме!, толку повеќе се обесхрабрував во моето скривалиште. Колку повеќе соседи го свртуваа вниманието од дедо кон баба, сакајќи да ја утешат неутошната како да ѝ продаваат нешто што ни најмалку не ѝ беше потребно, таа толку попанично се бранеше. Колку повеќе солзи ѝ ги покриваа образите, устата, нејзината жалопојка, брадата како маслото што ја покрива тавата, толку повеќе детали од дневната забележував: полицата книги со Маркс, Ленин, Кардељ, лево долу „Капиталот“, мирисот на риба, гранките на тапетите, четирите гоблени на ѕидот – деца што играат на селска улица, шарени цвеќиња во една шарена ваза, брод на разбранувано море, куќарка во шума – една слика на Тито и Ганди како се ракуваат среде бродот и куќарката, реченицата: Како ќе ја отргнеме од него?

Доаѓаа сè повеќе луѓе, постојано преземајќи го еден од друг местото, како да требаше да надополнат нешто или барем веќе да не пропуштат престојувајќи во близина на смртта, колку е можно поживи. Пребрзата смрт на дедо ги налути соседите или ги остави да гледаат во земја, небаре тие беа виновни за нешто. Никој не можеше да го следи срцето на дедо ми, ни

баба: Тешко мене, зошто, зошто, зошто, Славко.

Тетка Амела од вториот кат се онесвести, некој извика: Срце Исусово!, некој друг веднаш ја проколна мајката божја и неколку други членови од семејството. Баба ги влечеше ногавиците на дедо, удираше по двајцата болничари од брзата помош, кои се појавија со куферчиња во дневната, не допирајте го! викаше таа. Болничарите носеа карирано кошули под белите мантили и ја одвлекуваа баба од нозете на дедо како да одвојуваат школка од камен. Дедо ќе биде мртов за баба дури тогаш кога ќе го пушти. Ама не го пушташе. Белите мантили ослушнаа на градите на дедо, едниот му стави огледало пред лицето и рече: ништо.

Јас извикав дека дедо сè уште е тука и дека неговата смрт не е во согласност со целите на Сојузот на комунистите. Тргајте се од патот, дајте ми го волшебното стапче и ќе ви покажам!

Никој не ми обрнуваше внимание, болничарите со карирано кошули со една ламба во облик на пенкало му го осветлија окото на дедо. Го повлекох кабелот за струја и телевизорот замре. Во аголот до штекерот висеа откинати конци пајажина. Колку ли е полесна пајаквата смрт отколку човечката? За која мртва нога на својот сопруг се фаќа пајаквата жена? Си ветив дека веќе никогаш нема да затворам пајак во шише и полека да го полнам со вода.

Каде ми беше волшебното стапче?

Не знам колку време стоев во аголот, пред татко ми да ме фати за рака како да ме апси. Ме предаде на мајка ми, таа ме одвлече по скалите во дворот. Воздухот мирисаше на комина од сливи, на Мегдан гореше оган. Од Мегдан може

да се види речиси целиот град, дури и овде во дворот, каде што една млада жена со црна коса и кафеави очи се наведна кон едно момче со иста боја на косата и со истите бадемови очи. Му ги дувна прамените коса од челото, а очите ѝ се наполнија со солзи. Ама што му прошепна, не можеше да се чуе на Мегданот. Веројатно не можеше да се види ни тоа дека момчето кимна, откако жената го прегрна и долго и долго го држеше во прегратка. Како што кимаме кога ветуваме нешто.

Вечерта на третиот ден по смртта на дедо Славко седам во кујната и прелистувам албуми со фотографии. Ги вадам сите фотографии од дедо Славко, сè уште без да знам што ќе правам со нив. Во дворот нашата црешна се бори со ветрот, луња. Откако на дедо Славко ќе му ја дадам способноста повторно да живее, следниот трик што ќе го изведам ќе биде тоа сите да ги направам способни да овековечуваат звуци. Во албум од звуци ќе можеме да го сместиме ветрот во лисјата од црешата и тропотот на грмежот и ноќниот лаеж на кучињата лете. А овде цепам дрва за каминот – така со гордост ќе можеме да го покажеме нашиот живот составен од звуци како што инаку ги покажуваме фотографиите од одморот на Јадранско Море. Во тупаницата ќе можеме да носиме мали звуци. На мајка ми врз грижите на лицето ќе ѝ ја положам смеата од добрите дни.

Кафеавкавите фотографии со широк бел раб мирисаат на пластични мушамы и прикажуваат луѓе со смешни панталони што се шират долу. Пред фасадите на недовршениот Вишеград стои низок човек во униформа на чувар на пруга и гледа право, вкочанет како војник: дедо Рефик.

Дедо Рефик, татко ѝ на мајка ми, веќе одамна неотповикливо мртов, се удави во Дрина. Едвај да го познавав, ама се сеќавам на една игра што ја играл со него, на една едноставна игра. Дедо Рефик ќе покажеше на нешто, а јас ќе го кажев името, бојата и она што прво ќе ми паднеше на ум за тоа. Го покажа неговото џебно ноже, а јас реков: Нож, сиво и локомотива. Дедо Рефик покажа на еден врабец, а јас реков: птица, сива и локомотива. Дедо Рефик покажа низ прозорецот во ноќта, а јас реков: соништа, сиво и локомотива, а дедо Рефик ме покри и рече: спиј железно.

Времето на мојата сива епоха беше времето на моите посети на очниот лекар, кој не утврди ништо, освен дека пребрзо можев да ги забележувам нештата, како на пример редоследот на малите и големите букви на неговиот плакат. Госпоѓа Крсмановиќ, морате некако да го одвикнете од тоа, рече лекарот и ѝ препиша капки на мајка ми за нејзините постојано зацрвенети очи.

Во тоа време многу се плашев од локомотиви и возови. Дедо Рефик ме зеде со себе на затворената железничка пруга, гребејќи ја бојата што се лупеше од локомотивата, прошепна: вие ми го скршивте срцето, и меѓу дланките ја протри црната боја. На патот накај дома – калдрма, сиво, локомотива, мојата рака во неговата голема дланка, оцрнета од острите деланки боја – поради моето срце одлучив да бидам добар со возови. Само што веќе одамна не минуваа низ нашиот град. Неколку години подоцна мојата прва, невозвратена љубов Даниела, со многу долга коса, ми покажа колку смешен бев цело време што сакав да си го заштитам срцето од возови кога таа беше

онаа што можеше да ми го открие вистинското значење на скршено срце.

Делчиња испукана боја и сивата игра се единствените мои сеќавања на дедо Рефик, освен ако во сеќавања не се вбројуваат и стари фотографии. Кај нас, општо земено, недостига дедо Рефик. Колку моето семејство со задоволство и многу раскажува за мртвите во своето и во другите семејства, толку ретко си приспомнува на дедо Рефик. Никогаш никој не погледнува во талогот кафе и не воздивнува: ах, Рефик, мој Рефик, барем ова да можеше да го видиш! Никогаш никој не претпоставува што би рекол дедо Рефик за нешто. Името не му се споменува ниту за благодарност ниту за прекор.

Помалку жив од дедо Рефик не може да биде ниеден мртовец.

Мртвите се доволно осамени во својата земја, зошто да се дозволи уште да се осами и споменот на дедо Рефик?

Мајка доаѓа во кујната и го отвора фрижидерот. Сака да си направи сендвич, става путер и сирење на маса. Ја гледам во лице, трагајќи по лицето на дедо Рефик од фотографијата.

Мамо, личиш на дедо Рефик?, ја прашувам додека седнува на маса и го вади лебот. Го пресекува доматиот. Чекам и го поставувам прашањето уште еднаш, мајка дури сега запира за миг, острилото од ножот врз доматиот. Каков дедо беше дедо Рефик?, прашувам и понатаму, зошто никој не зборува за него? Како некогаш ќе знам каков дедо имав?

Мајка го става ножот настрана, а рацете в скут. Мајка ги крева очите. Мајка ме погледнува.

Ти немаше дедо, Александар, ти имаше тажник. Тој тажеше за својата река и за својата земја. Клечеше, гребеше по својата земја, додека не му се искршеа ноктите и не му потечеше крв. Ја галеше тревата и ја мирисаше и плачеше во снопот трева како мало дете – земјо моја, како ми те газат и како си изложена на секаква тежина. Ти немаше дедо, ти имаше глупак. Локаше ли локаше. Јадеше земја, што го тераше на повраќање, па на сите четири ќе исползеше на брегот, ќе си ја измиеше устата со вода од реката. Колку само ја љубеше реката твојот тажник! Колку само неговиот коњак – твојот глупак, кој можеше да го љуби само она што ќе видеше дека е угнетено и покорено. Кој можеше да љуби само кога локаше ли локаше.

Дрина, колку запоставена река, каква заборавена убавина!, плачеше кога ќе дојдеше од некоја кафеана тетеравејќи се, еднаш со свиткана рамка за очилата, еднаш со целосно помочани панталони, каква смрдеа! Каква лоша навика ти била староста, плачеше кога ќе се препнеше и ќе паднеше, сакајќи да се задржи за реката за да не одлети. Колку често ќе го најдевме ноќе пред првиот свод на мостот, на стомак, прстите зариени на површината на водата, дланките потечени, модри, стиснати во полутупаници. Во реката чуваше цвеќиња, камења, понекогаш и шише коњак. Години по тераници. Откако ја затворија железницата, откако веќе низ градот не минуваше ниеден воз, кому твојот тажник ќе му покажеше свртница, ќе му дадеше сигнали и ќе можеше да му подигнува рампи. Ја изгуби работата без да изусту ни збор за тоа, веќе не можеше да се стори ништо и да се каже ништо. Го испратија во пензија што ја пропиваше од ден на ден, отпрвин

кришум, горе на железничката, што веќе не беше железничка, ама каде што сè уште стоеше старата локомотива. Подоцна на реката и среде градот, целиот со неочекувана глупава љубов кон водата и кон нејзините брегови.

Ти немаше дедо, ти имаше огорченик. Тој пиеше ли пиеше и пиеше до бесвест. Ех, барем да го сакаше шахот или партијата или нас толку колку што ги сакаше неговите возови, неговата река, а најмногу неговата ракија! Барем да нè слушаше нас, а не длабоката, нескротлива Дрина.

Умре вечерта по ноќта, откако твојот прогонет врежа букви на брегот. Ѐ напиша долго писмо на реката на брегот со искршеното грло од едно шише, од трите литра вино што ги испи. Го извлековме за стапала од тињата, а притоа цимолеше, велејќи ѝ на реката: Како да те спасам, како сам да спасам нешто олкаво?

Кој би рекол дека нешто толку тагово можело толку да базди! Нè повикаа кога неговите извици и песни станале неподносливи. Татко ти го однесе дома на рамена, го стави сосе алишта в када, каде што твојот опиеник двапати поврати, проколнувајќи ги сите рибари, да даде господ вашето оружје да ви се сврти против вашите сопствени усти, затоа што со јадици бодете по желудникот на реката, и рибите – колку нема болка! – раскинувајќи им ги усните! Да даде бог со тапи ножеви да ви ја одерат кожата, злосторници, нека ве земе длабочината, бродови, усран бензину, сите брани, сите турбини, сите багери! Една река: само вода и живот и сила и ништо друго!

Околу полноќ му ја измив косата и желковидниот врат, го измив зад ушите и под пазувите. Ми ги бакнуваше рацете и

рече оти знаел точно која сум била. И покрај солзите препозна чии глуждови ги милувал и се сеќавал на сè: колкава скапоценост била љубовта, а какво измамничко копиле судбината.

Јас сум ќерка ти, реков трипати, и оваа, неговата последна ноќ, тој ми вети три нешта: чиста облека, дека ќе го остави алкохолот, живот. Исполни само едно. Железничката капа му ја најдоа под лакот на мостот, го најдоа шишето коњак, само него не го најдоа. Буричкавме со вили по водата на брегот на Дрина, барајќи го. Зошто киниса уште еднаш? Што ли имаше уште да се љуби таа мајска ноќ? Сите крчми одамна беа затворени кога го покрив по неговата бања, по неговите ветувања. И токму еден рибар го откри телото низводно во трските. Лицето под вода, стапалата на брегот – љубената му Дрина го бакна, одведувајќи го во смрт, венчавка за твојот тажник, кој одржа само едно ветување – се нагизди за оваа свадба: ја носеше својата униформа со амблемот на железницата. Толку ноќи по ред ја бараше смртта, сè дотогаш без да има храброст да ја најде, никогаш доволно не ја држеше главата под вода за Дрина да се престори во неговата единствена и последна солза.

А кога требаше да го подготвиме за погребот, само дванаесет часа откако го измив кога ги даде трите ветувања за животот, јас повторно бев таа што го зеде сунѓерот, најгрубиот што можев да го најдам, повторно јас бев таа што го триеше исушеното тело како што се тријат теписи, што триеше со сапун во жолтиот збрчан стомак и му ги четкаше свиснатите листови. Прстите и лицето не ги допрев. Твојот тажник риел

по брегот и каква ќерка ќе бев да му ја истружам земјата од под нокти? Нему, кој молеше: Кога ќе цркнам, не сакам ковчег! Како само ја љубеше свирепата река твојот тажник, како ги љубеше брсјето и рибите и тињата! Ти немаше дедо, Александар, ти имаше глупак. Само беше премлад за да се сеќаваш на неговите будалштини. Ти сакаше тој за сè да каже сиво-сиво, тоа ти беше забавно, не знам зошто. Само за неговата река ги пронаоѓаше живописните бои, само Дрина ја набљудуваше внимателно, твојот тажник, кој можеше да се смее само тогаш кога ќе го здогледаше својот одраз во водата. Ти немаше дедо, Александар, ти имаше тажник.

Ја погледнувам мајка ми со илјада прашања. Таа го отпеа тажничокот, мислиш песната ја вежбала од дента кога се удави. Пееше небаре не ѝ припаѓаше нејзе, а сепак беше толку нежно гневна што се плашев оти само ако кимнев еднаш со главата ќе можев да ѝ го украдам. Сега одмавнува со главата поради невидливи нешта и става филии леб во еден ред на масата.

Од илјадата прашања поставив само две. Што напиша дедо на брегот? И зошто не му помогнавте?

Мајка ми е суниска жена. Со прстите ја прочешлува долгата коса како со чешел. Ми дувнува в лице како да си играме. Го вади путерот. Го вади сирењето. Мачка путер на лебот. Става парче сирење врз путерот. Става домати врз сирењето. Со показалецот и палецот ги посолува доматиите. Го става лебот на дланка. Ја притиска втората резанка врз неа. Притиснува силно.

Црештата ѝ пркоси на бурата, бичува со гранките околу себе. Градот отпрвин почнува да удира на натстрешницата како парички во касичка, а потоа сè побрзо. Откако мајка ми излезе од кујната, го отворам прозорецот и на симсот ставам една фотографија од дедо Славко и мене. Студениот ветар посегнува по моето лице, го затворам прозорецот. На другите кафеникави фотографии стојат луѓе во костуми за капење на пруги по должина, до глуждови влезени во Дрина. Такви костуми за капење веќе нема денес, а веројатно ни кучката со четирите кутриња. Младиот дедо Славко со шапка ги милува кутрињата и се радува. Која ли му е последната фотографија? Колку долго можат да живеат кучињата и познавам ли некое од кутрињата? По некое време веќе нема нови фотографии од луѓето и кучињата, затоа што им завршил животот. Ама како се фотографира крајот на нечиј живот? Кога ќе ми заврши животот да ме фотографирате во земја, ќе им речам на сите. За седумдесет години ќе може. Фотографирајте како ми растат ноктите и како слабеам и ја губам кожата.

Сè завршено и секоја смрт ми се чини непотребна и несреќна и незаслужена. Летата преминуваат во есен, куките се уриваат, а луѓето на фотографиите се претвораат во фотографии на гробните плочи. Толку многу нешта не би требало да завршат – неделите за да не дојдат понеделниците, браните за да не ги запираат реките. Не треба да се лакираат масите, затоа што од мирисот ме заболува глава, распустот не треба да премине на почетокот на училишната година, цртаните филмови во вести. И мојата љубов кон Даниела со многу долга коса не смееше да биде невозвратена. И никогаш

да не заврши правењето на волшебнички шапки со дедо, туку со него бескрајно да се разговара за предностите на животот како волшебник во служба на Сојузот на комунистите и за тоа што би можело да се случи, доколку лебот се зачини со прав од свездени комети.

Јас сум против завршувањето, против пропаѓањето! Мора да се запре завршеното! Јас сум другарот шеф на постојаното продолжување и го поддржувам одвивањето понатаму и понатаму!

Во последниот албум со фотографии наоѓам една слика од мостот на Дрина. Мостот изгледа како и обично, само што неговите единаесет сводови се оградени со скелиња. На скелето стојат луѓе, мавтаат, небаре мостот е брод, кој само што не отпловил по реката. И покрај скелето, мостот изгледа завршен. Комплетен е, скелето не може да му ја наруши убавината и ползата. Воопшто не ми пречи таа голема довршеност на нашиот мост. Дрина е бујна, брза: широка, опасна Дрина – млада река!

Кога течеш брзо, како некој да вреска гласно.

Денес се тркала тромо, попрво езеро отколку река. Браната ја обесхрабри водата – бавната Дрина, на рабовите како разресена од дрвата што ги носи со себе и нечистотијата. Внимателно го одлепувам мостот од албумот. Површината ѝ е студена и мазна, таква е денес некогашната здивена незауздена река. Фотографијата ја ставам во џебот од панталоните, ќе се истутка и ќе се извитка на рабовите.

Сакам да создавам недовршени нешта. Не сум градител на куќи, а во математика, освен сметање на памет, особено сум

лош. Не знам како се прават ќерамиди. Ама знам да цртам. Тоа, моите големи уши и извикот: не сега, не гледаш дека сум зафатен!, го наследив од мојот татко-уметникот. Ќе станам уметник на доброто недовршено. Ќе нацртам сливи без семки, реки без брани и другарот Тито во маица! Уметниците мораат да смислуваат уметнички серии. Татко ми уметникот дома го нарекува тоа рецепт за успех и ми го откри во неговото ателје. Покрај платната и боите, таму се складирани буриња со кисела зелка, сандаци со стара облека и детското креветче што го надраснав. Татко ми минува по цели викенди во неговото ателје. Сликарот никогаш не треба да се задоволи со она што го гледа – да ја насликаш стварноста значи да капитулираш пред неа!, викна кога чукнав на вратата, затоа што ми се издиша топката и гумите од велосипедот. Уметниците мораат да преобликуваат и одново да обликуваат, уметниците го менуваат светот и создаваат нови светови, смета татко ми со беретката, додека ја пумпа топката. Не ми се обраќа мене, не очекува одговор. Во ателјето се вртат француски шансони, доцна навечер „Пинк Флојд“, а вратата е заклучена.

Значи, решение се добро смислените серии. Па, другите и да летаат авиони и да ги поштат пеликаните – јас ќе бидам сериски уметник на недовршеното кој во слободно време игра фудбал и лови риба! Ниеден од моите цртежи нема да биде насликан докрај, на секој ќе му недостига по нешто важно.

Го земам приборот за цртање, водените боички, а хартија позајмувам од татко ми. Тегличката од мармалад ја полнам со вода и ја натопувам четката. Пред мене празниот лист. Првата слика на недовршеното мора да биде Дрина, невоспитаната

река, сè уште без брана. Ставам сина и жолта на палетата, ја повлекувам првата линија зелено по листот, зелената е прематна, ја затемнувам внимателно, правам еден свијок, ја осветлувам, престудена, додавам окер, зелена, зелена, ама таква зелена како онаа на Дрина нема да погодам ни за сто години.

Мртвите се поосамени отколку што ќе можеме да бидеме кога било ние живите. Не се слушаат едни со други преку ковчетот и земјата. А живите одат кај нив и садат цвеќиња на гробовите. Корењата растат во земјата и навлегуваат преку ковчетот. По извесно време ковчетот е полн со корења и со косата од мртвите. Тогаш не можат веќе да зборуваат ни сами со себе. Кога ќе умрам, сакам да бидам закопан во масовна гробница. Во масовна гробница не би се плашел од темнината и би бил осаман само поради тоа што толку ќе му недостигам на внук ми, како што мене ми недостига дедо Славко.

Останав без дедо и под челото ми навираат солзите. Сè што е важно на светот може да се најде во утринскиот весник, во комунистичкиот манифест или во приказните, што ни предизвикуваат солзи и смеа, најдобро обете истовремено. Толку умно говореше дедо Славко. Кога ќе бидам толку стар како што беше тој, ќе ги имам неговите умни реченици, набрекнатите вени како по подлактиците на татко ми, рецептите на баба ми и ретко веселиот поглед на мајка ми.

Утрото четвртиот ден по смртта на дедо ме буди татко ми и веднаш знам: погребот на дедо. Сонував како починале сите во моето семејство, освен јас, што беше како одеднаш да се најдов многу далеку и веќе да не можев да се вратам назад.

Пакувај се, одиме.

Татко ми ме буди само при катастрофи, инаку мајка ми ме бакнува во чело. Татко, во суштина, не ме бакнува. Меѓу мажи тоа е тешко.

Седнува на работ од креветот како да сака да каже уште нешто. Јас се исправам. И така сега седиме таму. Тато, те гледам како кога гледаш во некого, што го слушаш внимателно, гледај, нема да станам, ќе биде во ред, ако сега ми го раскажеш сето она што веќе го знам, ако ми го објасниш она што веќе го разбрав, ама ќе биде потполно дури откако таткото му го раскаже и му го објасни на својот син. Секако, не го реков тоа, а и татко не вели ништо. Така разговараме еден со друг. Така разговараме честопати еден со друг. Тој работи, по работата исчезнува во неговото ателје и по цела ноќ останува таму. За викенди спие до доцна. Штом гледа вести, тогаш е забрането зборување. Не се жалам, со другите зборува уште помалку отколку со мене. Задоволен сум, а мајка ми е среќна што сама може да се грижи за моето воспитание, во тоа не ѝ се мешаме со татко.

Во своето држење по страна татко денес изгледа како некој без мускули. По смртта на дедо остана кај баба. Таа се јави вчера доцна и праша како бил малиот. Мислеше дека мајка ми беше на телефон. Јас молчев. Сега ќе го капеме Славко, се збогува. Си замислувам како го капат и го облекуваат дедо. Не видов никакви лица, само раце, кои го влечеа дедо. Рацете ја исфрлија сета постелнина од спалната и ги изврлија чаршафите, затоа што така се прави кога во близина лежи некој покојник. Од капењето на сопствениот татко ти пукаат

капилари во очите, а рацете сè повеќе ти се смалуваат и постојано мораш да ги погледнуваш. Мојот тивок татко седи на работ од креветот, очите вцрвенети, рацете на колена со внатрешноста на дланките нагоре. Кога ќе бидам на негова возраст, ќе имам брчки како неговите. Брчките опишуваат колку добро живеел човек. Не знам дали повеќе брчки значат подобар живот. Мајка вели не, ама сум го чул и спротивното.

Станувам. Татко го измазнува чаршафот, ја протресува перницата. Имаш нешто црно?

Не вели ништо како: Дедо.

Не вели ништо како: Дедо е мртов.

Не вели ништо како: Александар, дедо ти нема да дојде веќе.

Не вели ништо како: Толку брз како ненадеен срцев удар не може да биде ниеден живот.

Не вели ништо како: Дедо само спие – за тоа уште повеќе би му замерил, отколку сега да го отвори прозорецот и да го извади јорганот да се проветри.

Земам една црна кошула од зачалка. Во тој миг ми станува јасно дека татко ми смета на мене. Согледа дека магијата ни е последната шанса, ама се срами да признае такво нешто. Можеме веднаш да појдеме, вела, само претходно морам да земам нешто од станот на дедо. Нешто важно.

По пат во автомобилот тој вели: Чичко ти и баба ти веќе тргнаа.

Не кажува ни збор за погребот, а јас премолчувам дека сум најмоќниот внук-волшебник на неврзаните земји. Молчам, бидејќи одеднаш ми паѓа многу тешко да бидам дете.

Вдишувам длабоко. Кујна. Пржен кромид, ни трага од дедо. Спална. Го прививам лицето во неговите кошули. Седнувам на каучот. Таму седеше дедо. Ништо. Одам во аголот зад телевизорот. Ништо. Пајажините сè уште се таму. Гледам во дворот низ прозорецот. Ништо. Нашето „југо“, моторот работи, татко излезе. Волшебничката шапка на витрината. Се качувам на еден стол, внимателно ја свиткувам шапката и ја ставам во ранецот. Ранецот! Џбарам внатре – волшебното стапче. Се присетувам дека сакав да му го покажам на мојот најдобар другар Един и за демонстрација да му скршам нешто неважно на нашиот учител по историја. Тој ги прескокнува речиси сите лекции со партизаните, а притоа не постои подобра борба отколку народноослободителната борба и натпреварите на „Црвена звезда“ Белград, мојот омилен тим. Речиси секогаш победуваме, а кога губиме, тогаш трагично. Смртта на дедо привремено го спаси наставникот.

И јас, како сите, носам црнина, ама црнината не може да биде сè што мора да се направи на некој погреб, па наизменично ги имитирам чичко Бора и татко ми. Кога чичко Бора ќе ја сведне главата и јас ја сведнувам мојата. Кога татко ќе размени некој збор со некого, ги забележувам и ги повторувам со некој друг. Се чешам по стомак, затоа што чичко Бора се чеша по својот голем мев. Топло е, си ја откопчувам кошулата, затоа што татко си ја откопчува својата. Ова е внукот, прошепнуваат луѓето.

Тетка Тајфун ги помина носачите на ковчегот и мораат да ја повикаат да се врати. Прашува дали може да помогне. Влечкањево, вели, ме убива.

Прабаба и прадедо одат зад ковчегот. Прадедо ги распуштил долгите бели коси. Нему со задоволство ќе му

раскажев за моето волшебствување, затоа што тој и самиот е волшебник, ама не најдов згодна можност за тоа. Дедо Славко на една прослава во Велетово еднаш раскажа како прадедо многу одамна само за една ноќ ја исчистил најголемата штала во Југославија, бидејќи нејзиниот сопственик за возврат му ја ветил својата ќерка – мојата денешна прабаба. Дедо не беше сигурен кога се случило сето тоа. Пред двесте години!, а чичко Мики се удри по глава: тогаш сè уште ја немаше Југославија, клинец, тоа беа кралските штали по Првата светска војна. Ми се допаѓаше варијантата на Мики, прабаба ја престоруваше во принцеза. Дедо раскажуваше како прадедо не само што ја исчистил џиновската штала туку истата ноќ помогнал и да се отелат две крави, добил огромна сума пари, победувајќи го најдобриот играч во бриџ во градот и поправил една светилка во куќата на тестот – што, како што сметав, беше најтешката задача, бидејќи, ако подразмисли човек, ништо на светот не може да биде порасипано од расипана светилка. Сето тоа нема да можеше да се стори без магија. Принцезата прабаба ми не се изјасни за тоа, ама се смешкаше загадочно. Само да му ги видевте надлактиците, рече таа, никогаш немало ни една боја на очи толку добро да одговара со надлактици, како кај мојот синоок Никола.

Стојам пред гробната дупка и знам дека е можно. Та, најпосле на Карл Луис му ја дадов способноста да го собори светскиот рекорд. Значи, сите Американци не се капиталисти, барем другарот Луис не, мојот стап и мојата шапка маѓепсуваат исклучително во согласност со партијата. Стојам пред гробната дупка, во која само што не го положили

дедо ми, некогашниот претседател на Локалниот комитет на Вишеград, и знам: би можело да успее.

Прадедо слегува во гробната дупка и со обете дланки корне камења и корења од сидовите на земјата. На што личи ова овде? вика. Синко, синко!

Тешко е дедо Славко да се замисли како син. Синовите најмногу имаат по шеесет години. Така, сите што денес се збогуваат од дедо се на шеесетгодишна возраст. Жените, косата зад црните марами, ставиле парфем, затоа што сакаат да го коригираат мирисот на смртта. Ама овде смртта мириса на свежо искосен тревник. Мажите си потшепнуваат, мали, шарени ордени по џебовите на градите од нивните црни сакоа, рацете прекрстени зад грб, па и јас ги прекрстувам моите.

Татко му помага на прадедо да излезе од гробната дупка и застанува зад мене. Неговите дланки притискаат тешко на моите рамена. Почнуваат говорите, говорите траат, им нема крај на говорите, ама не сакам никого да прекинам со мојот ритуал на маѓепсување, тоа би било неучтиво. Се потам. Сонцето пече, штурците црцорат. Чичко Бора си ја брише потта од чело со сино шамиче. Јас со ракавот минувам по челото.

Еднаш потајум набљудував еден погреб, на кој немаше долги здодевни говори, туку само еден кус неразбирлив. Пееше еден брадест маж во женски алишта и мавташе со една златна топка на синцир. Од топката чадеше и смртта мирисаше на зелен чај. Подоцна дознав дека мажот бил поп. Кај нас нема попови – кај нас говорат шеесетгодишни ордени на гради.

Никој не е духовит. Сите го фалат дедо, честопати го кажуваат истото, небаре препишувале еден од друг. Звучат како жени кога фалат колач. Бидејќи мртвиот под земја веќе не може да чуе ништо, последното што го слуша овде горе, треба да му годи. Ама така коректен, каков што беше дедо ми, веднаш би го исправил секое ласкање. Не, другар Пољо, би рекол, не ја реформирав нашата земја секој ден, минатиот петок не сторив ништо за тоа да ја намалам стапката на инфлација, а во саботата спиев долго и не го забрзав исполнувањето на планот во различните колективи од регионот. Во неделите одам овде со внук ми, волшебникот, на прошетка. Секогаш одиме по различен пат и измислуваме приказни, тоа е прекрасното кај нас во Вишеград, нам никогаш не ни секнуваат патиштата и приказните – мали, големи, смешни, тажни, наши приказни! А и кај го има тоа внукот да знае повеќе приказни од дедото? Дедо како малечок ќе подигнеш палец, показалец и среден прст, додека размислуваше за понатамошната биографија на Мери Попинс. На другарката Попинс ѝ дојде преку глава од нејзината глупава кралица, си го менува името во Марица, се преселува во Југославија кај нас во висококатницата и се омажи за наставникот по музичко Петар Поповиќ од четвртиот кат. Рака на срце, тој веќе е женет и алергичен на чадори за дожд, ама толку извонредно свири клавир, поради што Марица не може да му одолее. Таа го маѓепсува со својата песна и со своите тесно затегнати чизми. Марица со чадорот за дожд лета над градот и веќе не сака да чуе ништо за чување деца. Се вработува во финална монтажа на „Партизан“, по што фабриката за алати од месец во месец двојно го надминува

плански одреденото количество на произведени алати. Ама се оддалечувам од темата, би чкрапнал дедо со прстите, всушност сакам да известам уште нешто: Не е точно дека влечам јаглен во подрумите од некакви си стари вдовици, не сакам многу стари вдовици! За една работа, во секој случај имаш право, би рекол дедо, би ја зел раката на баба и со палецот би ја погалил по заднината од дланката. Ы помагам на мојата Катарина со садовите, поминувам со правосмукалка по станот и со задоволство готвам. Катарина никогаш не мораше да стои цел ден на нозе, сè додека јас можев да стојам на моите! Зошто мажите не би требало да готват? Со задоволство подготвувам сом за внук ми и за мојата горда другарка. Со лимон, лук, компири со магданос. А една работа стои пред сите други, другар Пољо: Александар е најдобриот риболовец од овде до Дунав, сонце дедино, да најдобар е.

Колку долго стоев така замислен пред ковчетот на дедо, не знам. Не знам кога се измолкнав од под тешките дланки на татко ми и кога ја опколив гробната дупка, од која сега мирисаше на влажна земја. Кога ја ставив шапката со жолтите и сините ѕвезди, што се вртат околу млада месечина, иако дента кога и покрај сета магија почина дедо, ми објасни дека не се вртат ѕвездите околу месечините, туку месечините околу ѕвездите? Колку долго покажував со стапот по петокраката ѕвезда на почетокот од ковчетот, колку долго замавнував околу себе кога сакаа да ме оттргнат од ковчетот? Колку ли преколнував, колку ли плачев само? И дали некогаш ќе му простам на Карл Луис што сета моја магија ја потроши за